

रविमान लमजेलका कथाकृतिको विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
कान्ति लक्ष्मी थलड
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७०

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी **कान्ति लक्ष्मी थलडुले रविमान लमजेलका कथाकृतको विश्लेषण** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यो शोधपत्र उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नु भएको छ । यो शोधपत्र स्नातकोत्तर तहका लागि उपयुक्त भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

डा. नारायण गडतौला
(शोधनिर्देशक)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि, कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०७०/५/

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र **कान्ति लक्ष्मी थलडले** त्रि.वि. नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत गर्नु भएको **रविमान लमजेलका कथाकृतिको विश्लेषण** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

डा. नारायण गडतौला
(शोधनिर्देशक)

.....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७०/५/

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत “रविमान लमजेलका कथाहरूको विश्लेषण” शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु डा. नारायण गडतौलाको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो विविध कार्यव्यस्तता हुँदाहुँदै पनि मलाई शोधकार्यमा अभिप्रेरित गर्नु भएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधकार्य गर्नका लागि यस शोधप्रस्तावलाई स्वीकृति प्रदान गर्नु भएकोमा विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमप्रति पनि कृतज्ञ छु ।

प्रस्तुत शोध लेखनको सिलसिलामा आवश्यक टिकाटिप्पणी तथा सरसल्लाह दिई सामग्री सङ्कलन तथा शोधकार्यका लागि आवश्यक पुस्तक, शोधपत्र आदि सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग पुर्याउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति आभारी छु ।

यसै गरी शिक्षा आर्जनको मार्ग खुल्ला गराई तथा मेरो शिक्षाको बारेमा सदा चासो देखाई अनवरत शिक्षा आर्जनको लागि प्रेरित गरिरहनु हुने श्रीमान अशोक आड्बुहाड, पुजनीय बुबा विदुर विक्रम थलड र ममतामयी आमा भीमकला थलडप्रति म आजीवन ऋणी छु । साथै सहयोगी दाजुहरू र भाउजूहरूलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । प्राविधिक रूपमा सहयोग पुर्याउनु हुने वृष रावलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

साथै यस शोधकार्यका सिलसिलामा सामग्री सङ्कलन तथा अन्य कार्यमा सहयोग पुर्याउने मित्रहरू लगायत प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोगी सम्पूर्ण सहपाठीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति : २०७०/५/

शोधार्थी
कान्ति लक्ष्मी थलड
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद शोध परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	शोध समस्या	२
१.३	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	४
१.६	अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७	शोधविधि	५
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद रविमान लमजेलको जीवनी र व्यक्तित्व

२.१	विषय प्रवेश	६
२.२	रविमान लमजेलको जीवनी	६
२.२.१	जन्म र परिचय	६
२.२.२	बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	६
२.२.३	पारिवारिक अवस्था र दाम्पत्य जीवन	७
२.२.४	आर्थिक अवस्था र आजीविका	७
२.२.५	रुचि र स्वभाव	८
२.२.६	लेखन कार्यको आरम्भ	८
२.२.७	भ्रमण	९
२.२.८	सम्मान र पुरस्कार	९
२.३	रविमान लमजेलको व्यक्तित्व	१०
२.३.१	शारीरिक व्यक्तित्व	१०
२.३.२	साहित्यिक व्यक्तित्व	११
२.३.२.१	कथाकार व्यक्तित्व	११
२.३.२.२	कवि व्यक्तित्व	११
२.३.२.३	गजलकार व्यक्तित्व	१२
२.३.२.४	निबन्धकार व्यक्तित्व	१३
२.३.२.५	एकाङ्कीकार व्यक्तित्व	१३
२.३.२.६	खोज-समालोचक व्यक्तित्व	१४
२.३.३	साहित्येत्तर व्यक्तित्व	१५
२.३.३.१	प्रशासनिक व्यक्तित्व	१५

२.३.३.२ सम्पादकीय व्यक्तित्व	१५
२.३.४ समाजसेवी व्यक्तित्व	१५
२.४ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखन बीच सम्बन्ध	१६
२.५ निष्कर्ष	१७

तेस्रो परिच्छेद कथाको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ विषय प्रवेश	१८
३.२ कथाको परिचय	१८
३.३ कथाको परिभाषा	१८
३.४ कथाका तत्त्व	२०
३.४.१ कथानक/कथावस्तु	२१
३.४.२ पात्र/चरित्र चित्रण	२३
३.४.३ संवाद/कथोपकथन	२४
३.४.४ देशकाल, वातावरण/परिवेश	२५
३.४.५ भाषाशैली	२६
३.४.६ दृष्टिविन्दु	२७
३.४.७ उद्देश्य	२८
३.५ निष्कर्ष	२९

चौथो परिच्छेद 'आस्थाका पदचापहरू' कथा सङ्ग्रहका कथाहरूको विश्लेषण

४.१ विषय प्रवेश	३०
४.२ कथावस्तु	३०
४.२.१ सामाजिक विषयवस्तु	३०
४.२.२ अस्तित्ववादी विषयवस्तु	३४
४.२.३ राजनीतिक विषयवस्तु	३५
४.२.४ मनोवैज्ञानिक विषयवस्तु	३७
४.२.५ प्रगतिवादी विषयवस्तु	३९
४.३ चरित्र चित्रण	५२
४.३.१ वर्गीय पात्र	५२
४.३.१.१ निम्न वर्गीय पात्र	५२
४.३.१.२ मध्यम वर्गीय पात्र	५३
४.३.२ व्यक्तिगत पात्र	५४
४.३.३ गतिशील पात्र	६३
४.३.४ स्थिर पात्र	७०
४.३.५ अनुकूल पात्र	७७
४.३.६ प्रतिकूल पात्र	८६
४.३.७ बाह्य द्वन्द्व ग्रस्त पात्र	९४

४.३.८	आन्तरिक द्वन्द्व ग्रस्त पात्र	९९
४.३.९	हीनता ग्रन्थीले युक्त पात्र	१०१
४.३.१०	उच्चता ग्रन्थीले युक्त पात्र	१०२
४.४	संवाद	१०३
४.५	परिवेश	११६
४.६	दृष्टिबिन्दु	१३१
४.७	भाषाशैली	१३८
४.८	उद्देश्य	१५२
४.९	निष्कर्ष	१६५

पाँचौ परिच्छेद उपसंहार

५.१	विषय प्रवेश	१६७
५.२	परिच्छेदगत निष्कर्ष	१६७
९.३	समग्र निष्कर्ष	१६८

सन्दर्भग्रन्थ सूची

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

आई.ए.	:	इन्टरमिडिएट अफ आर्टस्
एम.ए.	:	मास्टर्स अफ आर्टस (स्नातकोत्तर)
डा.	:	डाक्टर
प्र.अ.	:	प्रधान अध्यापक
पृ.	:	पृष्ठ
बी.ए.	:	व्याचलर अफ आर्टस (स्नातक)
बी.एड.	:	व्याचलर अफ एजुकेशन
वि.सं	:	विक्रम सम्वत
संस्क.	:	संस्करण